

Alueellisen keskittymisen väistämättömyys*

Aki Kangasharju

Tutkimusjohtaja

Valtion Taloudellinen Tutkimuskeskus

1. Johdanto

Alueellinen keskittyminen on ikivanha ilmiö. Kaupunkikulttuuria on löydetty lähes 10 000 vuoden takaa. Tällä hetkellä melkein puolet maapallon väestöstä asuu kaupungeissa. Ennusteiden mukaan maailman kaupunkiväestö nousee yli 50 prosenttiin parin seuraavan vuoden kuluessa ja yli 60 prosenttiin vuoteen 2030 mennessä. Pohdin seuraavassa, miksi yritykset ja niiden perässä kotitaloudet keskittyvät alueellisesti, vaikka keskuksissa yleinen kustannustaso on maaseutua korkeampi ja metropolit ovat saastuneita ja ruuhkautuneita. Tarkastelen lisäksi, miksi kaupungistuminen kiihtyi teollistumisen aikana ja miksi se silti vieläkin jatkuu, vaikka elämme jo informaatioyhteiskunnassa. Lopuksi arvioin sitä, miltä alueellisen keskittymisen tulevaisuus näyttää Suomessa.

2. Mittakaavaedut

Kaupungistuminen ja taloudellinen hyvinvointi kulkevat käsi kädessä. Vaikka kaupungin ja

maaseudun välinen rajanveto on tilastojen teon näkökulmasta varsin ongelmallista, voidaan arvioida, että köyhimmässä maissa kaupunkiväestöä on noin neljännes, kun rikkaissa maissa sitä on noin kolme neljännestä (taulukko 1). Sama kaupunkien ja taloudellisen hyvinvoinnin välinen yhteys näkyy siinä, että suurin osa kehittyneiden maiden tuotannosta tehdään pinta-alaltaan pienellä alueella. Esimerkiksi Japanissa kolme keskusaluetta käsittää 5 % Japanin maa-alasta mutta 40 % tuotannosta. Ranskassa Pariisin metropolialue käsittää 2 % maa-alasta, mutta 30 % tuotannosta. Suomessa Helsingin seutukunnan osuus Suomen pinta-alasta on 1 % ja tuotannosta 34 % vuonna 2000. Nämä luvut osoittavat, että kaupungeissa taloudellinen toiminta on tehokkaampaa kuin maaseudulla. Yritysten kannattaa sijoittaa kaupunkeihin suurempien voitto-odotusten vuoksi. Paremmat voitot antavat mahdollisuuden maksaa korkeampia palkkoja ammattitaitoiselle työvoimalle. Osaavat ihmiset puolestaan muuttavat kaupunkeihin työn ja korkeampien palkkojen takia. Tämän vuoksi taloudellinen

* *Studia Generalia* luento 30.10.2002.

Taulukko 1. Kaupunkiväestö, pinta-ala ja tuotanto

	Kaupunkiväestö, % 1995	
Vähiten kehittyneet maat	23	
Keskituloiset maat	38	
Kehittyneet maat	75	
Maaailma	46	
	Keskusalueen osuus maan pinta-alasta vuonna 2000, %	Keskusalueen osuus maan tuotannosta vuonna 2000, %
Japani	5	40
Ranska	2	30
Suomi	1	34

Lähde: United Nations (1999), Fujita ja Thisse 2002.

toimeliaisuus keskittyy kaupunkeihin ja siksi kaupungit kasvavat.

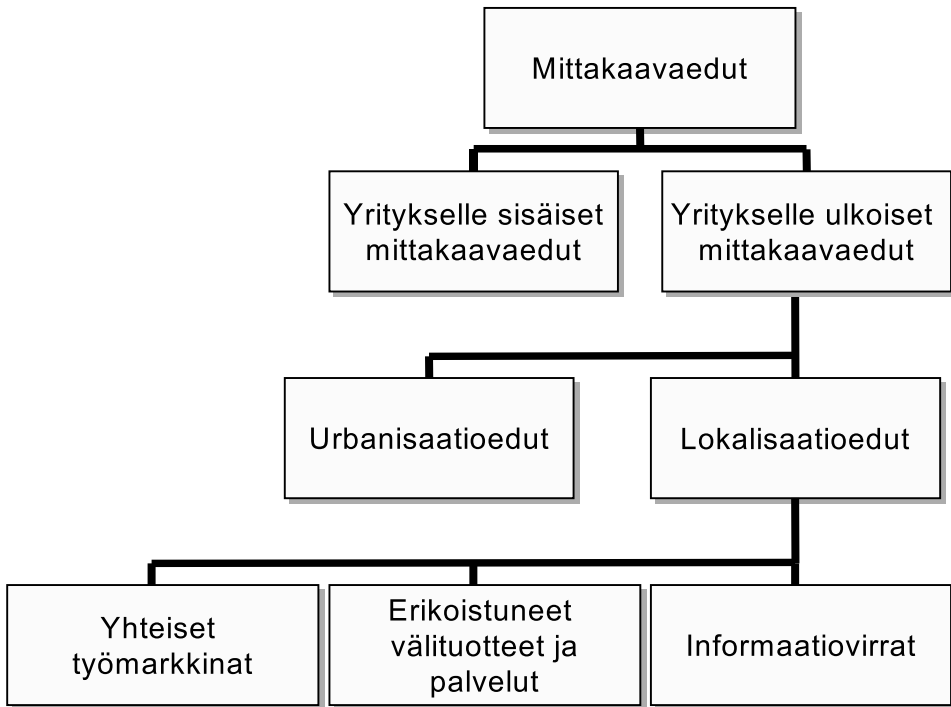
Kaupungistuminen siis aiheutuu tehokkuuseduista. Mutta mistä tehokkuusedut syntyvät (kuvio 1)? Tehokkuusetuja syntyy mittakaavaeduista, joista osa on yrityksille sisäisiä ja osa ulkoisia. Useassa tuotantotoiminnassa tuotannon yksikkökustannukset laskevat (tiettyyn rajaan saakka) tuotannon määrää kasvattamalla. Esimerkiksi Nokian ei kannata rakentaa tehdasta yhden puhelimen takia. Kun samalla kerta tehdään useita puhelimia, kertyy tehtaan rakennus- ja muita yleisiä kustannuksia paljon vähemmän yhtä puhelinta kohti. Tämän vuoksi yhden puhelimen hinta laskee tuotantomäärän lisääntyessä. Tästä syystä tuotanto kannattaa sijoittaa enemmän harvoihin suuriin tuotantolaitoksiin kuin useaan pieneen. Tämä tarkoittaa yritykselle sisäistä mittakaavaetua.

Yritysten sijoittuminen lähelle toisiaan tuo lisää mittakaavaetuja, sillä yritysten toiminta tehostuu muiden läheisen sijainnin ansiosta. Nämä ovat yrityksille ulkoisia mittakaavaetuja, koska yrityksen sijainti yhdellä alueella hyödyttää muita yrityksiä. Edut jaetaan yleensä kahteen osaan: lokalisaatioetuihin ja urbanisaa-

tioetuihin. Yhden toimialan sijoittuminen yhdelle alueelle saa aikaan lokalisaatioetuja. Lokalisaatioedut jaetaan vielä kolmeen ryhmään:

- (i) Yhteiset työmarkkinat: yrityksille on edullista sijoittua alueelle, jossa on saatavissa runsaasti omassa toiminnassa tarvittavaa työvoimaa. Näin yritykset voivat tarvittaessa hankkia lisää työvoimaa omalta alueeltaan. Työntekijöille on edullista sijoittua alueille, joilla on runsaasti tarjolla oman alan työpaikkoja. Irtisanomisen uhatessa työntekijä voi puolestaan hakea oman alansa töitä muista alueen yrityksistä.
- (ii) Erikoistuneet välituotteet ja palvelut: Välituotteita ja tuotannossa tarvittavia kalliita erikoispalveluita voi tuottaa edullisemmin kun potentiaalisia asiakkaita on runsaasti. Esimerkiksi tietotekniikkapalveluihin erikoistuneiden yritysten kannattaa sijaita lähellä muita tietotekniikka-alan yrityksiä.
- (iii) Informaatiovirrat: innovaatiot ja uusi tieto leviävät ja syntyvät helpommin kun runsaasti saman alan ihmisiä on läheises-

Kuvio 1. Mittakaavaedut

sä kanssakäymisessä keskenään; informaatio on tärkeää sekä välituotteiden että lopputuotteiden tuotannossa varsinkin silloin kun kyseessä ovat muut kuin pitkälle standardoituneet liukuhinnatuotteet; informaation merkitys on sitä tärkeämpi mitä nopeammin teknologia kehittyy, koska markkinoilla olevat tuotteet ja niiden ominaisuudet muuttuvat nopeammin. Esimerkiksi muotiala tarvitsee nopeasti tietoa uusista vaatealan trendeistä, sillä trendit muuttuvat useasti vuodessa. Siksi suuret muotitalot sijaitsevat metropoleissa.

Urbanisaatioedut puolestaan syntyvät eri toimialojen ja talouden sektoreiden sijoittumisesta samalle alueelle. Esimerkiksi Oulussa, joka on kehittynyt ilmiömäisen nopeasti, informaatioteknologian toimiala nauttii lokalisaatioeduista. Toimialan työvoima tarvitsee asuntoja, vähittäiskauppoja, kouluja, terveydenhuoltoa ja vapaa-ajanpalveluja. Samalla tavalla alan yritykset tarvitsevat markkinointi-, työmaaruokailu-, pakkaus, kuljetus-, vartiointi- yms. palveluita. Vaikka nämä eri toiminnot eivät ole suoraan yhteydessä lokalisaatioetuja nauttivaan informaatioteknologiaan, ne silti ryhmittyvät Ouluun tarjotakseen palveluja ihmisille ja yri-

tyksille. Seurauksena tuotanto on keskittynyt Ouluun ja keskittyminen on nostanut Oulun elinkustannuksia. Eri sektorit silti lisääntyvät alueella, koska nekin nauttivat omista mittakaava- ja lokalisaatioeduistaan. Ilman näitä etuja Oulun kasvu olisi jäänyt hitaammaksi. Sisäisten ja ulkoisten mittakaavaetujen vuoksi kaupungistuminen jatkuu vaikka keskuksien yleinen kustannustaso on muita alueita korkeampi.

Tuotannon kasautuminen keskusalueille pätee kaikilla tuotannonaloilla, joiden ei ole maan tai luonnonvarojen takia välttämätöntä sijoita hajautetusti. Pelkistetysti sanoen aluerakenteen keskittymisen voimat riippuvat mittakaavaetujen voimakkuudesta, kuljetuskustannusten suuruudesta ja luonnonvarojen perusteella sijoittuvan tuotannon osuudesta. Mittakaavaetujen vuoksi tuotanto kannattaa keskittää suuriin yksiköihin, joiden sijainti määräytyy paikallisten markkinoiden koon perusteella, jotta kuljetuskustannukset minimoituisivat. Riittävän suurilla mittakaavatuotoilla kaikki tuotanto, lukuun ottamatta luonnonvarojen perusteella sijoittuvia aloja, asettuu suurimpaan keskukseen. Toisaalta jos mittakaavaetuja ei olisi, tuotanto kannattaisi sijoittaa jopa täysin hajautetusti jo pienilläkin kuljetuskustannuksilla (jos kuluttajat sattuisivat asumaan hajautetusti). Mittakaavaedut, alhaisemmat kuljetuskustannukset ja pienempi raaka-ainevarojen perusteella sijoittuvan tuotannon osuus voimistavat keskittymistä. Tuloksena on itseään ruokkiva, kasautuvan kehityksen prosessi, sillä tuotanto kannattaa sijoittaa suurten markkinoiden läheisyyteen ja markkinat kasvavat siellä missä tuotanto ja siten työpaikat lisääntyvät.

Kaupungistumista ja keskittyvää kehitystä on myös mallitettu teoreettisesti. Ajatellaan tilannetta, jossa 12 aluetta on sijoittunut toisiin-

sa nähden kellotaulun numeroiden tapaan. Joka tunnin kohdalla sijaitsee yksi alue. Ajatellaan, että ihmiset saavat elantonsa näillä alueilla joko maataloudessa tai teollisuudessa. Maatalous on jakautunut tasaisesti alueiden kesken – kukin alue on siis yhtä suuri ja kullakin alueella on yhtä hyvää viljelysmaata. Teollisuus puolestaan jakautuu sattumanvaraisesti näiden alueiden kesken. Erialaisten mittakaavaetujen, kuljetuskustannusten ja kysynnän määrän yhteisvaikutus lopputilanteessa voidaan simuloida matemaattisilla malleilla. Simulaatioilla voidaan osoittaa, että teollisuus pyrkii keskittymään vain kahdelle kellotaulun vastakkaisilla puolilla sijaitsevalle alueelle joskaan keskusten tarkkaa sijaintia ei pystytä ennustamaan. Sama kehitys toistuu simulaation eri alkuarvoilla, vaikka teollisuuskeskittymät eivät aina sijoitu täsmälleen vastakkaisille puolille kellotaulua.

3. Kuinka monta keskustaa ja minne?

Keskuksien ennalta arvaamaton sijainti tarkoittaa sitä, että talousteoriat eivät pysty ennustamaan, kuinka monta tuotannon keskittymispistettä voisi suuressa aluejoukossa olla eikä varsinkaan sitä, mitkä paikat valikoituvat kasvualueiksi. Teoreettiset mallit viittaavat kuitenkin siihen, että keskuksia ei voi olla kovin monta eivätkä ne eivät voi olla liian lähellä toisiaan, sillä keskuksat tarvitsevat ympärilleen myös syrjäseutuja kehittyäkseen. Moderni, kauppa- ja aluerakennetta koskeva teoria korostaa keskuksen sijainnin määräytymisessä sattuman merkitystä. Jokin alue on voinut päästä kasvun alkuun syystä, joka on sittemmin kokonaan menettänyt merkityksensä tai ollut alkuaan täysin sattumanvarainen. Kerran alkuaan päässyt kasvukierre kuitenkin voimistaa itseään kasautu-

misetujen vuoksi johtuen. *Paul Krugmanin* sanoin:

”The resulting pattern may be determined by underlying resources and technology at some very aggregative level; but at ground level there is a striking role for history and accident.” Krugman (1991)

Alkuun päässyt kasautuminen voi periaatteessa tyhjentää periferiset alueet kokonaan, mikäli kasautumiselle ei synny vastavoimia. Kehitys ei kuitenkaan ole ennalta määrättyä, niin että kerran alkunsa saanut keskittyminen ei voisi muuttua. Itseään toteuttavien odotusten vuoksi syrjäisestä alueesta voi syntyä keskus myöhemminkin, kunhan työvoiman ja tuotannon liikkuvuus on tarpeeksi suurta, mittakaavaedut ovat tarpeeksi voimakkaat ja keskusperiferia asetelma ei ole liian epätasapainoinen.

4. Keskittymisen vastavoimat

Kaikki tuotanto ja väestö ei ole kuitenkaan keskittynyt yhteen paikkaan. Tämä johtuu yhtäältä siitä että yllä esitellyillä keskittymisen eduilla on myös rajansa, jolloin keskittymisen haitat alkavat dominoida. Toisaalta kaikki toimialat eivät pyri keskittymään. Tällainen on esimerkiksi malminjalostustoiminta, joka sijaitsee malmiesiintymien läheisyydessä raaka-aineen suuren painon vuoksi. Maatalous puolestaan on riippuvainen viljelysmaasta. Jotkut teolliset toimialat eivät myöskään pyri keskittymään. Yksi syy tähän on kuljetuskustannuksista johdettu alueellinen monopolivoima. Fyysisten rajoitusten takia kaikki tuotanto ja väestö ei voi sijaita kirjaimellisesti yhdessä pisteessä. Markkinamekanismi rajoittaa toimintojen keskittymistä ennen kaikkea maan hinnan välityksellä. Halutun tuotanto- ja asuinpaikan hinta nousee niin, että vain tässä paikassa kannattavimmat

toiminnot ja varakkaimmat asukkaat voivat sijoittua halutulle alueelle. Maan hinta on kuitenkin vain mekanismi, jonka avulla halutun sijainnin ”kysyntä” asettuu fyysisesti mahdolliselle tasolle karsiessaan keskittyneestä sijainnista vähemmän hyötyvät toiminnot ja vähemmän maksukykyiset ihmiset muille alueille.

Tuotannon ja väestön kasautuminen aiheuttaa myös eriasteisia ruuhkautumisongelmia. Selkeimpiä nämä ovat liikenteessä, mutta myös erilaisissa paikkaan sidotuissa palveluissa, kuten uimarannoilla, puistoissa jne. Lisäksi kasautumisesta aiheutuva negatiivinen seikka on paikallisten saasteongelmien vaikeutuminen. Erilaisten päästöjen pitoisuudet kohoavat luonnollisesti suuriksi kun päästöjä on rajatulla alueella paljon. Oma kokonaisuutensa ovat sellaiset sosiaaliset ja terveydelliset ongelmat, joita näyttäisi esiintyvän nimenomaan tiheästi asutuissa paikoissa, ennen kaikkea rikollisuus. Ihmisten ei-taloudellisiin arvoihin liittyvät arvostukset vaikuttavat luonnollisesti siihen, kuinka haluttua asuminen jossakin paikassa on. Eri aikoina arvostetaan erilaista elinympäristöä. Viimeisten vuosikymmenten ajan varsinkin Suomessa kaupungit ja etenkin suuret keskukset ovat mitä ilmeisimmin olleet varsinkin nuorisolle kiinnostavampia asuinpaikkoja kuin haja-asutusalueet tai pienet kaupungit. Tuore mielipidetutkimus tukee käsitystä, että asuinpaikan muuttamisessa ovat ylivoimaisesti tärkeimpiä työhön, toimeentuloon, urakehitykseen ja koulutusmahdollisuuksiin liittyvät seikat, eivät niinkään ympäristön luonne tai elämäntapaseikat.

On toisaalta olemassa joitakin viitteitä siitä, että varttuneempi väestö voisi muuttaa takaisin lähtöseuduilleen jäätyään eläkkeelle. Tämä kysymys alkaa olla nyt ajankohtainen, sillä sotien jälkeen syntyneet suuret ikäluokat siir-

Taulukko 2. Kaupunkiväestö vuosina 1300–2000, %

	1300	1800	1850	1900	1950	2000
Eurooppa	10	12	20	38	52	75
USA		5			60	77
Japani		15			50	78
Maailma					30	~ 47

Lähde: Fujita ja Thisse (2002).

tyvät kohtapuoliin eläkkeelle. Suuri kysymys kuuluukin muuttavatko suuret ikäluokat lastensa ja lastenlastensa luo kaupunkeihin vai muuttavatko he kaupungista takaisin maalle kotiseuduilleen.

Talous- ja yhteiskuntapolitiikka vaikuttavat myös luonnollisesti aluerakenteeseen. Julkisten laitosten sijoittamispäätökset ovat tästä suurin esimerkki. Myös elinkeinotukien alueittaisella jakautumisella on verraten välitön tuotannon sijoittumiseen liittyvä vaikutus. Samoin yleensä tulonsiirrot ja verotus vaikuttavat eri alueilla asuvien ihmisten ostovoimaan ja elintasoon ja edelleen tuotannon ja väestön sijoittumiseen. Perinteiseen aluepolitiikkaan liittyvät tukitoimet tähtäävät juuri huonommin kehittyneiden alueiden tukemiseen ja siten toimivat vastavoimana markkinapaineille.

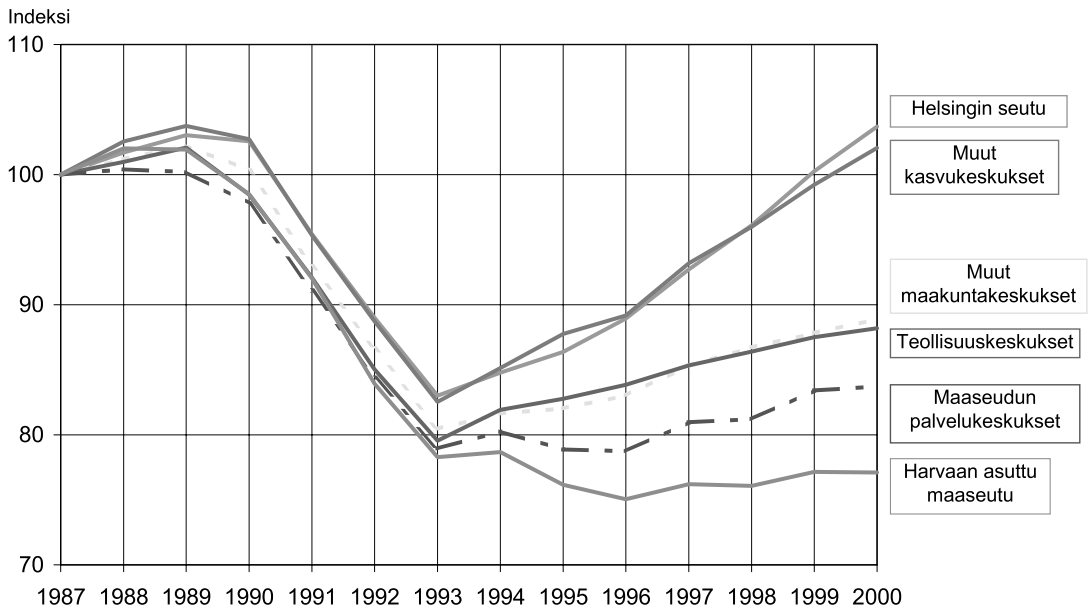
5. Kaupungistuminen, teollistuminen ja palveluvaltaistuminen

Keskittymisen vastavoimista huolimatta alueellinen keskittyminen jatkuu. Keskittymisen voimat ovat siis olleet vastavoimia suuremmat. Koko maailman mittakaavassa kaupungistuminen kiihtyi teollistumisen ja kuljetuskustannusten alenemisen aikaan 1800-luvulla (taulukko 2). Kaupunkiväestöä oli Euroopassa 1300-luvulla noin 10 % ja 1800-luvun alussa vielä

12 %. Tämän jälkeen kaupungistuminen kiihtyi niin, että kaupunkiväestöä on tänä päivänä Euroopassa noin 76 %.

Kaupungistuminen kiihtyi, kun työn tuotavuus kohosi uusien innovaatioiden myötä. Maatalouden uudet innovaatiot vähensivät työvoiman tarvetta maaseudulla. Teollisuuden kehittyminen puolestaan tarvitsi uutta työvoimaa uusilla teollisuusalueilla, joissa yritykset nauttivat sekä sisäisistä että ulkoisista mittakaavaeduista. Maatalouden osuuden vähetessä sopivan viljelysmaan ja luonnonvarojen sijainnista riippumattoman tuotannon osuus kasvoi. Lisäksi keksittiin rautatie, jonka avulla oli helppompaa palvella markkinoita. Tuolloin siis kuljetuskustannukset laskivat tarpeeksi, jotta keskittyminen nopeutui. Lyhyesti sanottuna, edellä kuvatut alueellisen keskittymisen voimat siis saivat lisää puhtia teollistumisen aikana. Vaikka teollistumisvaiheesta on sittemmin siirrytty palveluyhteiskuntaan, kaupungistuminen on silti jatkunut. Suomessa kaupungistuminen on ollut viime vuosina erityisen voimakasta. Tämä näkyy työpaikkojen entistä selkeämpänä keskittymisenä ns. kasvukeskuksiin (Kuvio 2). 1990-luvun alun lamassa työpaikkoja väheni nopeasti kaikkialla Suomessa. Vuodesta 1994 alkanut työpaikkojen lisääntyminen on kohdistunut ennen kaikkea Helsingin ja muiden kasvukeskusten (Turun, Tampereen, Jyväskylän ja Oulun seutukuntien) alueelle. Harvaan asutulla

Kuvio 2. Työpaikat 1987–2000e, 1987=100

Lahde: VATT, TK.

maaseudulla työpaikkoja on yhtä vähän kuin laman pohjalla.

Yksityinen palvelusektori on ollut suurin kaupungistumisen kanava tänä aikana, sillä kasvukeskusten ja maaseudun välinen ero uusien työpaikkojen määrässä on suurin juuri palvelusektorilla. Palvelualojen työpaikkojen lisääntymiselle ja alueelliselle keskittymiselle on useita syitä. Ensinnäkin, useimpien palvelujen tuotanto on luonteeltaan paikallista. Vaikka palveluyritysten omistus on viime vuosina kansainvälistynyt globalisaation myötä, silti palvelut edelleen kulutetaan pääosin siellä missä ne tuotetaan. Vaikka tietoliikenneteknologian kehitys on mahdollistanut joidenkin palvelujen kuluttamisen kaukanakin tuotantopaikalta, pääosin palvelujen tuotanto ja niiden kulutus silti sijaitsevat toistensa läheisyydessä. Toisek-

si, yleinen tulotason kasvu on lisännyt palvelujen tarvetta, sillä erilaisella ihmisten viihtymistä ja hyvinvointia palvelevalla toiminnalla on lähes rajaton kysyntä verrattuna koneiden ja laitteiden kysyntään. Yksi ihminen tarvitsee vain yhden pesukoneen, mutta tulojen noustessa ravintolailallisten, hierontojen ja muiden samanlaisten palvelujen kysyntä voi kasvaa voimakkaasti. Näitä palveluita on löydettävää sieltä missä ihmiset asuvat, joten niiden tuotanto on paikallista eikä samalla tavalla kansainvälisillä markkinoilla kaupattavaa kuin teollisuustuotteet. Kolmanneksi, näiden palvelujen tuottamisessa ei voida päästä samanlaiseen tuottavuuskehitykseen kuin tavaratuotannossa. Aina-kaan kovin pian emme tule näkemään automaattista parturia, virtuaalista terapeuttia tai konekokkia, jolta syntyisi gourmet-ateria. Hei-

kon tuottavuuden vuoksi kysynnän kasvu nostaa nopeammin työpaikkojen määrää palveluisa kuin teollisuudessa. Siksi yhteiskunta on muuttumassa yhä palveluvaltaisemmaksi. Ihmisten sijoittuminen keskuksiin ja heidän tulo tasonsa kasvu lisää palvelutarvetta keskuksissa, mikä edelleen lisää keskusten kokoa.

6. Kaupungistuminen sekä tiedon luominen

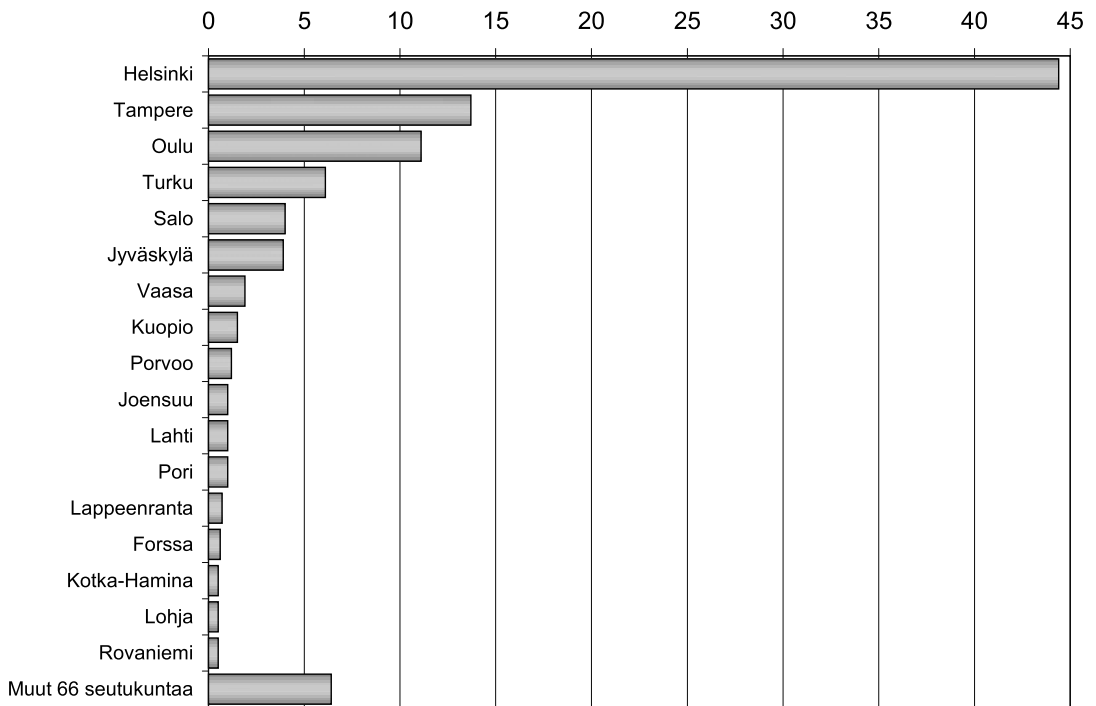
Alueellinen keskittyminen on jatkunut myös paljon puhutun globalisaation aikana. Keskeinen globalisaation vaikutus alueelliseen keskittymiseen syntyy siitä, että globalisaatio lisää yritysten kohtaamaa kilpailua. Esimerkiksi Suomessa sijaitsevat yritykset kohtaavat entistä kovempaa kilpailua tuontitavaroiden määrän ja valikoiman lisääntyessä. Kilpailun kiristymisen puolestaan vaatii yrityksiltä lisää innovatiivisuutta. Tiedosta, tiedon nopeasta saatavuudesta ja osaamisesta onkin tullut yhä keskeisempi tuotannontekijä. Kuten edellä todettiin informaatiovirrat ovat keskeinen mittakaavaetujen lähde. Osaaminen on tuotannossa luotavan arvonlisäyksen kannalta tärkeämpää kuin raaka-aineresurssit tai kokoonpanotyövoima. Myös itse uuden teknisen tiedon luominen on varsin keskittyntä tietyille alueille, esimerkiksi Yhdysvalloissa Kalifornian Piilaaksoon. Suomessakin tutkimus ja kehitystoiminta on varsin keskittyntä ja pääosa siitä tapahtuu muuttaman seutukunnan alueella ja niissäkin tutkimus- ja kehitystoiminta on keskittynyt seutukunnan keskukseen (kuvio 3). Esimerkiksi Helsingin seutukunnan alueella tehdään noin 44 % Suomen tutkimus- ja kehittämistoiminnasta.

Myös yleisellä teknologisella kehityksellä on vaikutuksensa aluerakenteeseen. Tuotannon

fyysinen koko tuotannon arvoon nähden supistuu koko ajan. Erään laskelman mukaan Yhdysvalloissa yhden vuoden aikana tuotetut tavarat ja palvelukset painavat nykyään likimain saman verran kuin 100 vuotta sitten, vaikka niiden arvo on noin 20-kertainen. Jo yksin tämä viittaa siihen, että tuotannon fyysinen sijainti asettuu tekniikan kehityksen myötä uuteen valoon. Tuotannon ”keveneminen” alentaa kuljetuskustannuksia. Tämä vähentää sitä haittaa, joka aiheutuu tuotannon sijoittamisesta kauaksi ostajista. Tämän vuoksi tuotanto voi palvella laajempaa aluetta. Ilman mittakaavaetuja seurauksena voisi olla, että tuotanto hajautuisi entistä laajemmalle alueelle. Mittakaavaetujen vuoksi kehitys on ollut päinvastainen. Tuotanto on kehittynyt entistä enemmän ja keskuksista palvellaan entistä laajempia alueita.

Telekommunikaation kehittyminen on yksi keskeinen teknisen kehityksen ja innovaatiotoiminnan lohko. Informaatioteknologia kehittyy nopeasti ja entistä nopeampi ajatusten ja tavaroiden liikuttaminen voisi johtaa myös ”etäisyyden kuolemaan” eli markkinoita voisi palvella keskusten ulkopuolelta, jossa on alhaisemmat elinkustannukset työvoimalle ja panoskustannukset yrityksille. Esimerkiksi nopean tiedonsiirron edesauttama etätöiden mahdollisuus laajentaa maantieteellistä aluetta, jolta yritykset voivat hyödyntää työvoimaa ja aluetta joilla toimiville yrityksille työntekijät voivat myydä työtään. Ihmiset voivat olla laajemmalla maantieteellisellä alueella yhteydessä toisiinsa innovaatioiden synnyttämiseksi. Käytäntö on kuitenkin osoittanut, että kasvotusten tapahtuva viestintä on tehokkaampaa kuin uusi kommunikaatioteknologia, sillä henkilökohtaisilla kontakteilla on innovatiivisessa työssä tärkeä merkitys. Kahvipöytäkeskustelu voi johtaa

Kuvio 3. Seutukuntien osuus T&K-menoista, 2000, %

uusiin ideoihin todennäköisemmin kuin puurtaminen omassa kopissa. Keskittyminen jatkuu eikä kehitys ole muuttunut hajautuneempaan suuntaan. Vaikka tuotannon keskittymisilmiö on ollut olemassa jo kauan ennen teknologisen kehityksen nykyisenkaltaista kiihtymistä, teknologinen kehitys näyttäisi ennemminkin lisänneen kuin vähentäneen keskittymispaineita.

7. Jatkuuko kaupungistuminen Suomessa?

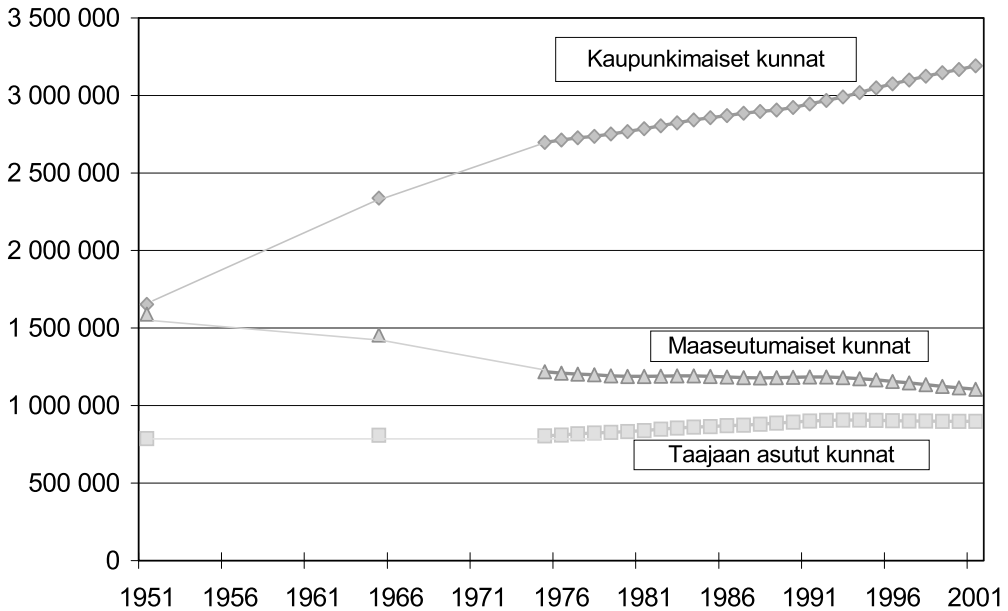
Nykyään kaupungissa asuvan väestön osuudet vaihtelevat edelleen huomattavasti maasta toiseen (taulukko 3). Suomi sijoittuu tällaisessa

Taulukko 3. Kaupunkiväestö 1990-luvun puolessavälissä

	% koko väestöstä
Suomi	64
Ruotsi	83
Norja	73
Tanska	85
Islanti	92
Eurooppa	74
USA	76
Japani	78
Maailma	46

Lähde: United Nations (1999).

Kuvio 4. Väkiluku kuntaryhmittäin 1951–2001

Lahde: VATT, TK.

vertailussa selvästi vähän kaupungistuneiden maiden joukkoon, etenkin verrattuna muihin Pohjoismaihin. Tämä johtuu muista maista myöhäisemmästä teollistumisesta sekä harjoitetusta politiikasta. Yhtäältä Suomi teollistui kunnolla vasta sotakorvauksia suorittaessa. Toisaalta Lex Kalliona tunnettu maanjakopolitiikka 1920-luvulla ja sotien jälkeinen asutuspolitiikka pitivät yllä agraariyhteisemmälle tyyppilistä hajanaista aluerakennetta, jonka keskittymistä pyrittiin sittemmin hillitsemään esimerkiksi hajasijoittamalla korkeakoululaitosta, varuskuntia sekä valtionyhtiöiden toimipaikkoja ja virastoja ja harjoittamalla muita aluepoliittisia toimia.

Nykyistä Tilastokeskuksen kuntaryhmitteilyä käyttäen havaitaan, että kaupunkimaisten

kuntien väestömäärä kasvoi yli miljoonalla henkilöllä vuosien 1951 ja 1971 välillä (Kuvio 4). 1990-luvun puolesta välistä alkaen kaupungistuminen on uudelleen kiihtynyt. Uutena piirteenä on se, että taajaan asuttujen kuntien pitkään jatkuneen kasvun aika on ohitse. Nyt muuttoliike ja väestönkasvu painottuu entistä voimakkaammin suurimpiin keskuksiin. Maan sisäinen muuttoliike on epäsuora, mutta informatiivinen kaupungistumisen indikaattori. Muuttoliike oli korkeimmillaan 1970-luvun puolellisavälissä ja uudestaan vuonna 2001. Vuonna 2001 tehtiinkin uusi ennätys muuttoliikkeessä. Asuinkuntaa vaihtoi yli 280 000 suomalaista. Vuoden 2002 aikana muuttoliike on ollut hidastumassa. Tämä aiheutuu siitä, että muuttoliike on vahvasti sidoksissa talouden

suhdanteisiin. Suuri osa muuttoliikkeestä on työmarkkinasidonnaista. Kun työpaikkoja ei laskusuhdanteessa synny, muuttomotiivitkin vähenevät. Näin ollen viime kuukausien väheneminen muuttoliikkeessä ei ole rakenteellinen muutos vaan pelkästään suhdanneluontoinen. Kaupungistuminen tulee kiihtymään jälleen seuraavassa noususuhdanteessa.

Ottaen huomioon Suomen varsin alhaisen kaupungistumisasteen ja kaupunkikeskustenkin verraten pienen koon, on luontevaa olettaa, että koko sotien jälkeisen ajan jatkunut väestön siirtyminen maalta kaupunkiin ja viime vuosina korostunut suurten kaupunkien

suhteellisen koon kasvu jatkuvat myös lähivuosina. □

Kirjallisuus

- Fujita, M. ja J-F. Thisse (2002). Agglomeration and Market Interaction. Centre for Economic Policy Research, Working papers 3362.
- Krugman, P. (1991). Geography and Trade. Leuven Univ. press, Leuven, Belgia.
- United Nations Economic and Social Council (1999). World demographich trends. Report of the Secretary-General.